

Avtor se je zelo potrudil tako z zbiranjem kot razvrstitvijo in razlago gradiva, ki zaslužno dopolnjuje podobno gradivo iz drugih dežel. Zal avtorju podobna dela od drugod niso bila na razpolago in je mogel navajati le nekaj podatkov po Montandonu, Haberlandtu in drugih. Zato bodo pa gotovo njegovo knjigo mnogo citirali zaradi splošno pomembnih dejstev, ki jih hrani Balkan tudi na tem področju ljudske kulture.

Vilko Novak

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena. Knjiga 35. Uredili akademik Dragutin Boranić i profesor Milovan Gavazzi. Zagreb 1951.

Ta knjiga zbornika ima enoten značaj, ker je njegova vsebina zgrajena na podlagi zgodovinskih virov. Razprave v zborniku dokazujejo, koliko etnografsko pomembnega gradiva je skritega še v raznih tiskanih in rokopisnih virih. Razprava Toma Matića, Narodni život i običaji u požeškoj županiji krajem osamnaestoga veka, objavlja v prevodu in v opombah v latinskem originalu podatke iz spisa dveh peštanskih naravoslovcev, ki pojasnjujejo v dokaj širokem obsegu ljudsko življenje te pokrajine glede hiš, hrane, barvanja volne, živinoreje, dela na polju, družinskega življenja, iger, glasbil itd. — Vl. Cvitanović je napisal razpravo Dva priloga o »biranju kraljeva« v Dalmaciji z uporabo gradiva v glagolskem kodeksu v Velikem Ižu. Opisuje običaj, kronološko razvršča »kralje« in njih dajatve prebivalstvu in župni cerkvi. V drugem delu spisa objavlja listine iz srede 18. stoletja o tem običaju. — Hamdija Kreševljaković obširno obravnava razvoj posameznih obrti in cehov v spisu Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1465—1878). Il. Mostar, ki je nadaljevanje razprave iz ZNZO 1935. — Stjepan Banović nadaljuje s svojim zaslužnim raziskavanjem ljudskega pesništva z novim spisom Motivi iz Odiseje u hrvatskoj narodnoj pjesmi iz makarskog Primorja. Obravnava motiv moževega povratka iz ujetništva na ženino svatbo in objavlja v zvezi s tem eno neopaženo natisnjeno pesem in eno sorodno neobjavljeno (str. 156 do 191). Analizira motive v pesmih te vrste, posebej pa primerja Odiseje s pesmijo o Iliji Primorcu, ki je kakor prepesnitev Homerja. Pretresa vprašanje, ki so ga Hrvati ponovno načenjali, ali je Homer vplival na nastanek srbskih in hrvatskih ljudskih pesmi. Do končnega zaključka tudi B. ne pride, vendar pa je njegova študija z objavami dragoceno dopolnilo dosedanjega raziskavanja hrvatske epike.

Vilko Novak

Miodrag A. Vasiljević, Jugoslovenski muzički folklor I. Narodne melodije koje se pevaju na Kosmetu. Prosveta, Beograd 1950, str. 424.

Po obsežnih izdajah tekstov ljudskih pesmi in nekaterih redkih zbirateljskih objavah ljudskih napevov, izhajajo v naši literaturi zelo pogosto zbirke ljudskih pesmi in plesov v raznih priredbah za praktično uporabo. Zato smo veseli redkih publikacij, ki prinašajo ljudske napeve urejene znanstveno kritično. Dosedanje zbirke so povečini obsegale ljudske napeve s širšega teritorija in skoraj izjema so bile zbirke, ki so prinesle obsežnejši material z manjšega območja. Vendar nam prav obsežnejše gradivo z manjšega teritorija podaja natančnejšo sliko o značilnosti ljudske glasbe nasploh. Nič manj pa ni važno, da je gradivo podano pregledno in da upošteva kriterije, ki morajo zadovoljiti književnika kakor tudi glasbenika. To se more seveda zgoditi, če je bilo gradivo pred objavo že globlje proučeno. Zato je primerno, da izdajatelj v uvodu pojasni izsledke in iz njih izhajajoče kriterije, ki jih je uporabil pri izdaji. Na osnovi tega je mogoče tudi izdelati razpravo o kakšnem specifičnem problemu, ki ga omogoča priobčno gradivo.

Nekatere teh vidikov je mogoče zaslediti tudi v zbirki ljudskih pesmi M. A. Vasiljevića. Pomembni srbski folklorist, ki si je z dolgoletnim melografskim delom na terenu in uspešno pedagoško prakso pridobil bogatih iskustev v spoznavanju glasbene folklore, je izdal svoje terenske zapise napevov, kot jih je nabral v letih 1946—47 na Kosovu in v Metohiji, ter jim dodal

študijo o svojih izsledkih v problemih tonalne osnove folklorne nekaterih naših ozemelj. Gradivo obsega dve veliki skupini: ljubezenske pesmi (225 primerkov) in obredne pesmi (173 primerkov), ob koncu pa ima dodatek le dveh epskih pesmi. S tega etnično mešanega ozemlja so bile nabrane le srbske pesmi. Teksti pesmi so v skladu s srbsko ortografijo podani fonetično, vendar brez diakritičnih znakov in le del pesmi je opremljen z akcenti. Tekstom je dodana delna analiza metrike. Napevi so podani z metronomskimi oznakami glede tempa. Vendar pa avtor ni vseh napevov utesnil v ozko shemo takta, temveč se je često omejil na podajanje cezur med posameznimi frazami, večinoma pa stilizira ritem s takti po načelu dob ali najmanjših ritmičnih enot. V dodani razpravi ne objavlja izsledkov na področju ritma. Zato tudi še ni mogoče zadovoljivo opredeliti kritičnega stališča do problematike ritma iz obdelanega območja in obravnavati doslednost oziroma nedoslednost pri stilizaciji.

Mnogo več pozornosti pa je mogoče posvetiti vprašanju intonacije, ker ta tvori temelj obravnavanja o tonalnih osnovah priobčene folklorne. Poleg točnega podajanja intonacije v napevih je Vasiljevič posvečal izredno pozornost preciznemu podajanju okrasov, kar je pomemben napredek v melografskem delu v primeri z njegovimi predniki. Posebno poglavje tvori obravnavanje armature (predznakov na začetku črtovja). O tem Vasiljevič ponovno razpravlja. Vendar pa ti predznaki kažejo dokajšnjo nedoslednost v priobčenem gradivu. Tako ugotavlja Vasiljevič, da je treba pri tako imenovanem »antičnem duru« pisati take predznake kakor za eolsko lestvico; to je večinoma tudi pravilno zabeležil, vendar pa se v mnogih primerih ne drži tega načela. Tako ima n. pr. v primerih št. 323 in 341 predznake dorske lestvice (odveč je dis). Zaradi te nedoslednosti se mu zgodi, da uvršča v antični dur tudi dorsko lestvico (n. pr. št. 346 a in b). Podobno je tudi s predznaki za orietalski dur, za katerega so najprimernejši predznaki frigijske lestvice, kakor to večinoma pravilno uporablja. Nedosledno pa uporablja za to tudi predznake hypofrigijske (hypereolske) lestvice (n. pr. št. 192 b) ali pa tudi dorske lestvice (n. pr. št. 226) itd. Zaradi tega iz priobčenih zapisov ni dovolj hitro razviden tonus posameznega napeva in je treba vsak napev vnovič analizirati in kontrolirati. Vendar pa nam je to olajšano z muzikološko študijo »Tonalne osnove našeg muzičkog folklor«, ki jo je Vasiljevič dodal svoji zbirki pesmi. V njej pregledno podaja dosedanje delo in nazore o tem predmetu in kritično ugotavlja, da so se raziskovalci večinoma opirali na prakso in teorijo zahodnoevropske glasbe. Nato pregledno podaja svoje izsledke glede tonalnih osnov.

Za najstarejšo dobo ugotavlja, da so se pesmi zaključevale bodisi na unisonu, kar velja za prirodne lestvice (v diafonijah v eolski lestvici itd.). Že iz najstarejših časov pa je bilo priljubljeno večglasno petje zlasti v planinah pri pastirjih, ki so zaključevali speve z dodano spodnjo (tudi zgornjo!) sekundo. Pod vplivom ljudskih glasbil (guslice, gadulka, lirica itd.) so radi dodajali napevom pomudo (ležeči ton). Tako so se pesmi zaključevale s sozvočjem, ki je bilo sestavljeno iz sekunde in kvinte pod finalnim tonom (ponekod se pojavlja tudi kvarta pod finalnim tonom, n. pr. v Makedoniji). Pod vplivom harmonske ubranosti po vrsti alikvotnih tonov, kar je značilno za zahodnoevropsko glasbo, je tudi v srbsko glasbo prodrli durski akord. In tako se v novejšem času številne ljudske pesmi zaključujejo z dur akordom, seveda pod finalnim tonom, ki je tako kvinta durskega trozvoka. (To pomeni, da je prvotno sekundo pod finalnim tonom zamenjala terca). Na tej osnovi ugotavlja Vasiljevič razne vrste kvintnih tonalnosti. Najbolj razširjen je — po Vasiljeviču tako imenovani — »antični dur«. Lestvica tega dura je eolska v obliki heptahorda, ki je sestavljen iz dveh enakih tetrahordov (cel ton — polton — cel ton), zvezanih po sinafi, kar pomeni, da je končni ton vsakega tetrahorda sočasno začetni ton naslednjega. To lestvico je mogoče razširiti navzdol in navzgor z dodajanjem enakih tetrahordov na isti način (to je po sinafi brez diazeuksisa). Zato je potrebno v teh dodanih tetrahordih posa-

mezne stopnje kromatično zvišati oziroma znižati. Tako nastanejo zmanjšane oktave, ki so karakteristične za antični dur. Pod začetne oziroma končne tone tetrahordov je Vasiljevič postavil durske trozvoke. Na ta način je dobil v temeljnem heptahordu toniko, subdominanto in subdominanto subdominante. Zato ugotavlja, da sta za antični dur predvsem značilni dve funkciji (tonika in subdominanta). Pri razširjenju lestvice navzdol, kar se dogaja v »dila-cijah«, pa je možno dobiti tudi dominantanto in dominantanto dominante, kar so radi uporabljali prirejevalci srbskih ljudskih pesmi (n. pr. St. Mokranjac, v novejšem času pa zlasti razne muzikalne kapele). Kar se tiče poimenovanja posameznih tonalnosti, se je Vasiljevič pravilno izognil imenom antičnih in srednjeveških lestvic. Pač pa je uporabil izraz »antični« za poimenovanje »kvintni« tonalnosti sploh. Vendar, če pomislimo, da so te tonalnosti novejšega izvora, kot to Vasiljevič sam dokazuje, bi bilo zanje boljše stalno uporabljati izraz »kvintni«. Sam ga uporablja le na enem mestu (»antični C dur ili kvintni C dur«). Tako bi nastala teoretično jasna imena (kvintni dur, kvintni moldur in orientalski kvintni dur). Taka imena bi bila dobra analogija k »tercnim« tonalnostim (antični terčni dur, »poldurski« terčni dur, orientalski terčni dur, terčni moldur), ki jih navaja.

Potem, ko je razložil, kako so v dolgotrajnem procesu vplivali razni činitelji, med njimi zlasti razna glasbila in pa zahodnjaška harmonska ubranost na prehod od antičnega sozvočja s spodnjo sekundo in kvinto, ki ustrežata pentatoničnemu sozvočju oziroma po zahodnjaškem pojmovanju kvintnemu ali kvartnemu akordu, k durskemu trozoku po načelu vrste alikvotnih tonov, prehaja na razlago, kako je princip kvintnega finalisa finalisa prešel tudi na druge tonalitete. Taka tonalnost je antični mol-dur, ki so ga često zamenjevali z molom. Temeljna tonska vrsta ustreza frigijski lestvici. Lestvico gradi na tetrahordih z uporabo sinafe, vendar pa tetrahordi niso enaki. Medtem ko je najznačilnejši prvi »frigijski« tetrahord (polton — cel ton — cel ton), so vsi ostali navzdol in navzgor enaki onim iz antičnega dura (cel ton — polton — cel ton). Pod finalnim tonom je prav tako durski trozvoček, medtem ko je pod četrto stopnjo molski trozvoček. (Iz teh trozvočkov izhaja ime mol-dur.) Na podoben način dobi tudi orientalski dur, v katerem ima prvi tetrahord zvečano sekundo (polton — poldrug ton — polton). Vse ostalo je enako antičnemu mol-duru.

Na osnovi starejših in novejših tujih vplivov se pojavlja pod finalnim tonom zgolj spodnja velika terca, brez spodnje kvinte. To se zlasti dogaja pri napevih, ki imajo za osnovo frigijsko lestvico. Tako so nastale »terčne tonalnosti«. Vasiljevič jim pripisuje novejši datum in malomeščanski izvor (»varoški tip«). V primerih, ko je lestvica sestavljena iz samih frigijskih tetrahordov (polton — cel ton — cel ton), ki so nanizani na osnovi sinafe, dobimo antični terčni dur; v primerih pa, ko so frigijski tetrahordi zvezani izmenoma po sinafi in diazeuksisu, poldursko lestvico ali terčni dur. Take napeve predvideva Vasiljevič že v četrtem glasu Mokranjčevega »Osmoglasnika«. Na podoben način dobimo tudi terčni moldur, ki ga predvideva tudi v drugem glasu »Osmoglasnika«, in pa orientalski terčni dur.

V primerih, ko nastopa pomuda (ležeči ton) pri vseh sozvočjih pod napevom, ki se giblje v tetrahordih antičnega dura, pri čemer se pojavlja pod finalnim tonom zgolj kvarta, nastane po Vasiljeviču avtentični tip antičnega mola. Takega napeva pa ni našel na raziskanem ozemlju Kosova in Metohije, temveč navaja le neki tak primer iz Dojrana.

Z gornjimi razmotrivanji je Vasiljevič pomembno posegel v vprašanje tonalnih osnov jugoslovanske folklore. Vse to je važno tudi za ozemlja, katerih Vasiljevič doslej še ni raziskal, bodisi za Hrvaško ali pa celo za Slovenijo (kvintne tonalnosti le redko, pač pa terčne tonalnosti), pa tudi za Grčijo, kjer poznajo vezanje tetrahordov po vzoru lestvic antičnega in orientalskega dura (Solon Michaelides, *The neohellenic folk-music*, Limassol. 1948). Poznavalec, ki ima širši pregled po naših folklornih območjih, bo v marsičem pri-

trdil, ostalih pa Vasiljević najbrž ne bo mogel zadostno prepričati. Razlog je v tem, ker priobčuje v svojem gradivu le enoglasne brez večglasnih primerov, ki bi bili nujno potrebni kot dokazilo za sozvočne strukture (akorde, harmonije), o katerih razpravlja. Sicer priobčuje v razpravi tri večglasne primere, ki pa so bili zapisani na drugih območjih (Crna gora, Srbija in Makedonija). Poleg tega pa ti primeri niti ne pokažejo antičnega dura, o katerem največ razpravlja.

Ce predpostavljamo, da je točna ugotovitev različnih sozvočnih struktur pod finalnim tonom (dokaze za to si je mogoče pridobiti na terenu), celo pri enakih lestvičnih konstrukcijah (antični mol-dur in antični tercični mol-dur, orientalski dur in orientalski tercični dur itd.) in če sklepamo, da ljudstvo nekega ozemlja ob istem času ni ustvarilo različnih sistemov večglasja, moramo ugotoviti, da je Vasiljević razpravljal o razvoju tonalnosti v različnih dobah na različnih folklornih območjih. Pri razlagi sicer mestoma poudarja razvojne faktorje, vendar pa za posamezno tonalnost ne opredeljuje razvojnega stadija, niti ne podaja ustrežajoče teritorialne razprostranjenosti. Zato tudi ni dovolj jasno, kateri sistem večglasja in tonalnosti je bil najbolj razširjen na teritoriju Kosova in Metohije v času, ko je na njem nabiral priobčene napeve.

Kar se tiče posameznih tonalnih funkcij, o katerih Vasiljević obsežno razpravlja, bi bilo potrebno dokazilno gradivo večglasnih primerov; to pa zaradi tega, ker imajo posamezne zvočne vrstice njegovih zapisov take finalne tone, ki jih ni mogoče uvrstiti v njegov sistem funkcij s tipičnimi »podfinalnimi« kvintnimi akordi. To si je sicer mogoče razložiti s tem, da posamezni napevi mutirajo (»modulirajo«), kar je posledica njihovih različnih preoblikovanj v različnih razvojnih stadijih. Takih prehodnih tipov se Vasiljević zaveda, kakor kažejo njegove »napomene za analizo« na str. 395—394. Vendar bi bilo to mogoče dokazati le na konkretnih večglasnih primerih z ustrežno konkretno analizo.

Zapisi večglasnih primerov in njih analize na konkretnem materialu bodo mogli razjasniti ali pa dopolniti marsikatero Vasiljevićevo trditev, za katere bo treba zbrati še ustrežna dokazila. Glede na obsežnost in daljnosežnost razmotrivanja je jasno, da je za to potreben dolgotrajen proces, ki kliče tudi druge naše folkloriste k vztrajnemu delu in pomoči. Vasiljević je s svojimi zapisi in s svojo studijo dal priznanja vredno spodbudo.

Radoslav Hrovatin

Journal of the International Folk Music Council. Volume IV — 1952. Published with the assistance of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) for the International Folk Music Council by W. Heffer and Sons LTD., Cambridge. Str. IV + 112.

»Mednarodni svet za glasbeno folkloro« izdaja vsako leto svoj »Journal«, v katerem priobčuje referate s vsakoletnih konferenc organizacije in razna poročila o etnografskih organizacijah, poročila članov o nacionalnih društvih in publikacijah. Četrty zvezek (1952) je v prvem delu posvečen referatom konference v Opatiji leta 1951 (glej str. 257). Referati so objavljeni večinoma v skrajšani obliki, kar je izrečno navedeno le pri nekaterih, večinoma le pri tistih, ki so jih avtorji sami priredili. Tako je bil Maroltov referat že drugič skrajšan in predstavlja le nepopolno sliko prvotnega zasnutka. Sledijo notice o pripravah za 5. konferenco IFMC od 14. do 19. julija 1952 v Londonu, za 4. mednarodni kongres antropoloških in etnoloških ved od 1. do 8. sept. 1952 na Dunaju itd. Razni nekrologi so posvečeni spominu nedavno umrlih članov IFMC (Sven Kjellström, ravnatelj konservatorija v Stockholmu; dr. Otto Lehmann, znamenit nemški etnograf; France Marolt, ravnatelj Glasbeno-narodopisnega instituta v Ljubljani in Mrs. A. Sanson Catz, strokovnjakinja za nizozemske ljudske plesje). Sledje poročila dopisnih članov in nacionalnih organizacij Belgije, Ceylona, Nemčije, Bavarske, Švedske in Svice. Med naj-